

COL·LECCIÓ «IMAS»

Innovació i Metodologia en Afers Socials

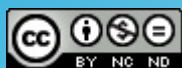
Núm. 60. Gener 2019

ISSN: 2659-5273

Consideracions sobre l'exclusió extrema de *marginàlia* estant

Jaume Mateu i Martí

President de Can Gazà, Institut Contra l'Exclusió Social

REVISTA ALIMARA de IMAS està subjecta a una llicència de
Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 4.0
Internacional de Creative Commons

Resum

En parlar d'exclusió social o en tractar-la tant personalment com solidària, cal no perdre mai de vista qui i què la causa. L'ONU afirma que la pobresa és un problema greu de drets humans i, essent causa i conseqüència de violacions d'aquests drets elementals, comporta altres violacions. És per això que si sols es treballa per pal·liar els efectes d'aquests atacs als drets humans i no se'n denuncia l'origen, si no es lluita amb tot l'afany contra l'origen d'aquests greuges, es perpetua la injustícia; se segueix atemptant contra la dignitat humana.

Paraules clau

Can Gazà, pobresa, marginació, sensellarisme, i resposta a l'exclusió.

Introducció

Can Gazà forma part dels diversos equipaments posats a disposició de la població *marginada* de Mallorca des del mes de març de l'any 1978. Quaranta-un anys, per tant, al servei de les persones més acuitades per la fretura; una veritable eternitat fent de presa de pols i de talaia de la marginàlia mallorquina -com ens agrada dir a la població exclosa- i de banc de proves permanent per atendre-la com cal.

Ara mateix atén 20 homes que vénen de la toxicomania (preferentment l'alcohòlica), ara en abstinència; sense sostre i, per això, sense cap mena de suport i amb malalties invalidants de distint grau. El seu deteriorament físic –en gairebé tots els casos irreversible- i emocional, els impedeix retornar al mercat de treball ordinari, motiu pel qual la seva inserció social és prou difícil. Per a ells s'ha habilitat la casa, que els acull i atén totes les seves necessitats les vint-i-quatre hores de tots els dies de l'any. Els seus únics ingressos provenen de pensions no contributives que no els permeten de fer front a cap mena de lloguer.

Així i tot, sent conscients que l'ociositat és el mal dolent dels exclosos severs, tots els residents tenen talls de feina marcats que ocupen, com a mínim, tres hores diàries del seu temps; en molts casos, aquestes hores es perllonguen. És clar que aquesta ocupació contempla el seu estat de salut i es decideix d'acord amb les seves possibilitats físiques.

A banda del casal i de la finca de Can Gazà, es disposa d'una nau al polígon de Can Valero, de Palma, en la qual hi tenim el «Taller Marginàlia» que ocupa els residents que es troben en millors condicions de salut i pretén contribuir a la seva recuperació personal. En aquest taller, els mobles, la roba, els llibres i fins i tot les utopies hi troben una nova oportunitat de ser útils. Aquest projecte, el vaixell insigne de Can Gazà, demostra dia a dia que és el millor agent socialitzador dels residents.

El sentit tant del Taller Marginàlia com l'ús i l'aprofitament de la finca de Can Gazà responen al lema categòric: "La dignitat del marginat exigeix que quan se segueix a taula pugui dir: aquest plat de calent no me'l regalen; me l'he guanyat".

El nostre règim organitzatiu és assembleari. No disposam de monitors. Cada setmana, els dimarts, es fa una assemblea en la que s'informa del pla per a la setmana vinent i s'avalua la passada.

Atalaiant el panorama de *Marginàlia*

Com dèiem, Can Gazà, des de fa quaranta-un anys i de manera ininterrompuda forma part dels establiments que a Mallorca atenen l'exclusió social, fet que li confereix el deganat d'aquests equipaments. Durant aquests anys, a part d'atendre els seus residents, ha volgut ser una talaia del moviment marginal de l'illa i, arran d'això, també ha estat l'epicentre de nombroses revoltes en el nostre camp marginal, moltes d'elles guanyades i algunes altres que acabarem guanyant tots.

Al mateix temps, des del centre del Secar de la Real hem afavorit sempre el debat permanent al voltant de la pobresa en tots els seus graus amb la intenció de visibilitzar responsablement la seva existència i conscienciar la ciutadania que els dèficits que presenten les persones amb menys eines i recursos per no perdre el ritme que marca la societat de cada moment, és una realitat punyent que ens afecta i ens interpel·la a tots, no només als que treballen en aquests àmbits i als responsables polítics del ram.

Per això, en aquesta exposició presentarem aquells punts que considerem capitals per emmarcar l'atenció que requereix l'exclusió social severa que posa en destret la ciutadania illenca. I per mantenir en el centre del nostre interès i treball la persona marginada. En definitiva, el que pretenem és assenyalar la causa primigènia de l'exclusió social i la reacció necessària per acarar amb garanties les seves conseqüències.

No es tracta de dir res de nou, d'exposar novetats, sinó de recordar, d'atendre el que ja sabem però que passam per alt probablement perquè el dia a dia dels que treballam amb l'exclusió social severa ens ocupa tot el temps i ens impedeix de prendre la distància necessària per abastar el panorama i precisar l'atenció i també la tensió.

La resposta necessària

Com sol dir el síndic general de Can Gazà, Jaume Santandreu, més de cinquanta anys treballant amb i per a l'exclusió social mallorquina, l'atenció acurada a la població dels marges, si no va acompanyada de la denúncia dels factors marginadors, no deixa de ser la més pura -i dura- expressió de la beneficència.

Estalona l'afirmació fent notar que el causant de totes les estimbades economicosocials no és cap fenomen natural i, per això, puntual, amb centenars de milers de damnificats, sinó la conseqüència més nefanda de l'abús de poder, de la cobdícia i de la depredació. Per això mateix, considera Santandreu que rere cada aportació d'aliments o altres productes necessaris; rere tot acte de solidaritat vers l'exclusió més severa, hi ha d'anar adherida la voluntat ferma i individual de voler canviar aquesta situació manifestament injusta. Mai com ara i des de fa molts decennis, sosté Jaume Santandreu, la injustícia no s'havia manifestat amb tanta contundència, raó per la qual s'han d'activar com més aviat millor els mecanismes alliberadors.

Considera, a més, que, com sol passar després d'una crisi econòmica més o menys devastadora, es torna a posar en circulació la voluntat de retornar a la caritat i a l'almoïnisme, i de tornar a posar missions pel providencialisme.

S'han suspès, de facto, els drets socials que tant ens ha costat aconseguir i és ben hora, emfasitza Santandreu, de parar els peus a tanta infàmia. Si no clamam per aquests drets; si callam davant tants tropells, ens convertim en còmplices dels greuges.

L'ONU, entitat poc sospitosa de ser agitadora, posava aquest lema en el Dia Internacional per a l'Eradicació de la Pobresa de l'any 2016: "De la humiliació i l'exclusió a la participació: acabar amb la pobresa en totes les seves formes". Així, es palesava que per entendre completament la pobresa en les seves múltiples dimensions, no s'havia d'atendre només la manca d'ingressos econòmics o el que cal per al benestar material, com l'alimentació, l'habitatge, la terra i altres actius. D'aquesta manera, l'ONU entén que s'ha de reconèixer la humiliació que suposa la pobresa i la necessitat de fer-li front empoderant els pobres.

D'aquest plantejament es pot deduir que la pobresa i la misèria -la seva filla bastarda- són la màxima expressió de l'esclavatge. No cal dir, per això, que de la pobresa estant, la llibertat és un miratge. Ni recordar que la ferotgia del capitalisme no és altra que viure de la desigualtat, del sotmetiment a una pràctica desenvolupista antropòfaga, que menja carn humana, com els ogres de les rondalles. Hi ha consens a bastament per proclamar que la pobresa inestabilitza i conflictivitza el nostre món.

La pobresa, segons l'ONU, és «una condició humana que es caracteritza per la privació contínua o crònica dels recursos, la capacitat, les opcions, la seguretat i el poder necessaris per gaudir d'un nivell de vida adequat i d'altres drets civils, culturals, econòmics, polítics i socials». Per això, en el redactat de «Els principis rectors sobre l'extrema pobresa i els Drets Humans» aquesta organització no s'està d'afirmar que: «La pobresa és, en si mateixa, un problema de drets humans urgent. Alhora causa i conseqüència de violacions dels drets humans, és una condició que condueix a altres violacions»¹.

L'ONU recorda als seus Estats membres que «en un món caracteritzat per un nivell sense precedents de desenvolupament econòmic, mitjans tecnològics i recursos financers, és un escàndol moral que milions de persones visquin en l'extrema pobresa» i també que «les persones que viuen en la pobresa ensopeguen amb enormes obstacles, d'índole física, econòmica, cultural i social, per exercir els seus drets».

«Tot i que les persones que viuen en l'extrema pobresa no poden reduir-se simplement a una llista de grups vulnerables, la discriminació i l'exclusió figuren entre les principals causes i conseqüències de la pobresa. Les persones que viuen en la pobresa pateixen sovint desavantatges i discriminació basades en la raça, el sexe, l'edat, l'ètnia, la religió, la llengua i altres condicions», es reflecteix en el preàmbul d'aquest document, i s'emfasitza que «les dones solen tenir majors dificultats per accedir a ingressos, béns i serveis, i són particularment vulnerables a l'extrema pobresa, de la mateixa manera que altres grups, com els infants, les persones velles, les persones amb discapacitat, els migrants, els refugiats, els sol·licitants d'asil, els desplaçats interns, les minories, les persones que viuen amb el VIH / SIDA i els pobles indígenes»².

Segons dades del Programa de les Nacions Unides per al Desenvolupament (PNUD), a tot el món, al voltant de 736 milions de persones encara viuen amb menys de 1,08 euros al dia i moltes no tenen accés a aliments, aigua potable i sanejament adequats³.

De *Marginàlia* estant s'abasten prou bé aquestes magnituds que passen per malla a la majoria de les llars insulars, peninsulars i continentals. Per a la immensa majoria de la ciutadania del

1 En línia https://www.ohchr.org/Documents/Publications/OHCHR_ExtremePovertyandHumanRights_SP.pdf

2 En línia https://www.ohchr.org/Documents/Publications/OHCHR_ExtremePovertyandHumanRights_SP.pdf

3 En línia <http://www.undp.org/content/undp/en/home/sustainable-development-goals/goal-1-no-poverty.html>

.....

nostre entorn o àrea d'influència la pobresa extrema queda molt lluny, tant que gairebé no cal atendre-la perquè la probabilitat que l'afecti és mínima, gairebé ínfima. I tanmateix no cal que ens toqui la mà pútrida de la misèria en grau extrem perquè no lluitem contra ella perquè, efectivament, atempta contra la dignitat humana.

No cal dir que les persones que malviuen en les nostres bosses de pobresa també pateixen desavantatges de tota mena i tenen dificultats d'accés a tots els àmbits relacionals. Els nostres pobres, sense que siguin extrems, també són discriminats i hem de lluitar aferrissadament perquè no ho siguin, i ho hem de fer cara alta i sense treva perquè és qüestió de dignitat, de dignitat humana.

"Mentre se segueixi abordant la pobresa com un dèficit quantitatiu natural –o fins i tot qualitatiu– que cal compensar, no s'aconseguirà galvanitzar la voluntat política necessària per reduir-la. El pauperisme s'acabarà el dia que es reconegui que la pobresa constitueix una violació dels drets humans, per la qual cosa se'n declari l'abolició".

La frase és del senegalès Pierre Sané (Dakar, 1949), Director Adjunt per a les Ciències Socials i Humanes de la UNESCO i Secretari General d'Amnistia Internacional des d'octubre de 1992 a abril de 2001.

Està extreta de l'article "Abolir la pobreza no es una utopía", publicat al diari El País dia 22 d'octubre de l'any 2002; fa, per tant, setze anys i mesos, i com totes les frases pensades i repensades, i que flueixen de l'observació primmirada i crítica de la realitat, segueix valent tant com fa tants d'anys⁴.

A l'arxipèlag, any rere any, ens informen que la temporada turística ha estat gairebé esplèndida, però els guanys proporcionats per la sobreabundància de turistes i cotxes de lloguer, no ha arribat allà on caldria: a les capes socials més deprimides econòmicament. Per tant, vivim negats dins un sistema antropòfag i segregador.

I d'aquesta manera salvatge de valorar la vida humana tots en som responsables. Com de canviar-la. I no hi ha símptomes clars que algú o quelcom es mogui inequívocament en aquest sentit; més enllà d'una almoina descompromesa hi ha poca cosa. Més encara: la pobresa s'estén i molts pobres es neguen a acceptar-ho perquè la pobresa, avui com abans i sempre, és un estigma i ningú no vol ser assenyalat.

Al cap i a la fi, els marginats profunds ho són constitucionalment, com si diguéssim; exclosos -i enclosos- en la seva extrema pobresa. No els empara cap dret. Se sap que apallissar un pobre que viu al carrer i s'aixopluga a un caixer automàtic o a qualsevol altre indret no és delictes, encara, sinó una simple falta, per molt que el Senat espanyol, fa uns mesos, prenguéss en consideració una moció perquè l'aporofòbia sigui considerada delictes.

Els delictes d'odi, ara per ara, se segueixen centrant en la raça, l'orientació sexual, la religió, les creences i la discapacitat. Fins i tot els insults racistes o xenòfobs ho poden ser, delictes. Els pobres i la pobresa en l'expressió més severa no entren en aquesta catalogació de l'odi, i mira que en general!

.....

4 En línia https://elpais.com/diario/2002/10/22/sociedad/1035237607_850215.html

Epíleg

En el context europeu la *Fédération Européenne d'Associations Nationales Travaillant avec les Sans-Abri* (FEANTSA)⁵ considera sense sostre aquella persona que no pot accedir o conservar un allotjament adequat permanentment, ja sigui per manca de recursos econòmics o per tenir dificultats (personals o socials) per portar una vida autònoma. En el nostre context es consideren sense sostre aquelles persones que, o bé viuen al carrer o bé viuen sota l'aixopluc de les institucions, els albergs, els centres i entitats públiques o privades. Certament, la definició de la FEANTSA és més àmplia, tot donant cabuda en el col·lectiu sense sostre els qui ho fan en habitatges precaris o infrahabitatges. I també aquells habitatges que presenten amuntegament, un fet més habitual del que caldria i que passa per malla.

Atenent que el dret a l'habitatge, avui per avui a l'Estat espanyol, no existeix més enllà de la seva pomposa definició, l'únic recurs per a la gent que viu a la intempèrie i a llocs insalubres i perillosos, són els centres i albergs públics o privats; a Mallorca l'experiència del Housing First just acaba de començar. Això fa que les administracions públiques il·lenques hagin d'establir els paràmetres, condicions i reglaments precisos perquè aquests serveis s'ofereixin amb la màxima dignitat i qualitat.

Com sigui, aquests dispositius públics s'han de centrar necessàriament en les persones, en les seves necessitats i s'han d'aplicar els models d'atenció adients per a cada cas. I no sempre el reglament més puntós i primmirat és el més efectiu; moltes vegades les cotilles reglamentàries acaben per encarcerar el recurs fent-lo poc eficient o manifestament inservible. I, per sobre de tot, aquests recursos s'han de dissenyar inexcusablement d'acord amb els qui els ocuparan. O no hi tenen dret?

Can Gazà, té molt de màgic, de prodigis. Tot s'aguanta amb pinces, però resisteix tots els embats. De la precarietat de tot n'ha fet el dipòsit resilient necessari per mantenir la força i la dretura. Instal·lat permanentment en la crisi, Can Gazà ha fet peu fiter en la realitat sense adjectius ni matisos i sobre aquesta base ha intentat construir l'aixopluc que més dignifica el rebutjat.

I amb la tenacitat que ens caracteritza, seguirem clamant perquè la causa de la pobresa extrema, la dels marginaires, la dels enclosos en el sense res permanent, esdevingui qüestió d'estat, causa comuna, raó de tots, l'única forma d'estrancar el doll incessant de persones als abismes de la misèria.

5 En línia <https://www.feantsa.org>